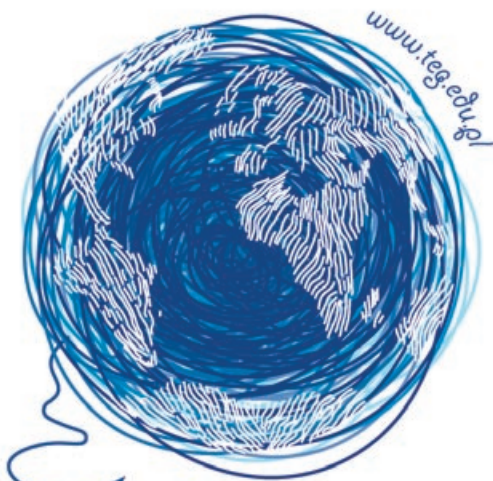

EDUKACJA GLOBALNA W SZKOLE

Karoly
NAWIGA

Autorzy: Paulina Szczygieł, Jędrzej Witkowski
 Ilustracja na okładce: Viktoriya Gadomska
 Projekt graficzny i skład: rzeczobrazkowe.pl
 Druk: Drukarnia ATU

Wydrukowano na papierze z certyfikatem FSC oraz PEFC

Wydanie I
 Warszawa 2009

Wszelkie prawa zastrzeżone. Przedruk, kopiowanie i udostępnianie materiałów w części lub w całości z wyłączeniem użycia w niezarobkowych celach edukacyjnych jedynie za zgodą wydawcy.

Wydawca:
 Spotkania – Stowarzyszenie dla Edukacji i Kultury
 ul. Górczewska 41/19
 01-144 Warszawa

[WWW.SPOTKANIA.WAW.PL](http://www.SPOTKANIA.WAW.PL)

 spotkania
 stowarzyszenie dla edukacji i kultury

 polska pomoc

 FUNDACJA EDUKACJA DLA DEMOKRACJI

Projekt jest współfinansowany przez Fundację Edukacja dla Demokracji w ramach programu polskiej pomocy zagranicznej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2009 roku.

Wszystko sprowadza się naprawdę do tego: całe życie jest ze sobą powiązane.

Jesteśmy złapani w sieć wzajemności, z której nie można uciec, włożeni w jeden worek przeznaczenia. Cokolwiek dotyka kogoś bezpośrednio, wpływa na nas pośrednio. Zostaliśmy stworzeni do życia razem z powodu współzależnej konstrukcji rzeczywistości. Czy pomyślałeś kiedyś, że nie możesz wyjść rano do pracy bez bycia zależnym od większości świata? No właśnie, czy zastanawiałeś się kiedyś nad tym? Skąd pochodzi kawa w twoim kubku? Skąd się wzięła gąbka? Jakim cudem trafił na twój stół bananowy jogurt? I zanim skończysz śniadanie, już zależałeś od ponad połowy świata.

To słowa Martina Luthera Kinga wypowiedziane w czasie wigilijnego kazania w 1967 r. Prawdziwe kilkadziesiąt lat temu, prawdziwe tym bardziej dziś, gdy coraz częściej słyszymy o globalizacji i globalnych współzależnościach. Dowody? Proszę bardzo! Spodnie z Azji, kawa z Etiopii, kostka brukowa z Chin (na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie), filmy z Hollywood (i coraz częściej z Bollywood), a trener polskiej kadry narodowej w siatkówkę z Argentyny. I nie trzeba podróżować do Indii, by spróbować Chicken Tikka Masala.

Świat staje się coraz mniejszy, coraz bardziej różnorodny i współzależny. Dzięki nowoczesnym technologiom telekomunikacyjnym mamy niemal nieograniczony dostęp do informacji z najbardziej odległych zakątków globu. Codziennie używamy przedmiotów, które, zanim do nas trafiły, przeszły przez dziesiątki rąk na kilku kontynentach.

Świat oddziałuje na nas na każdym kroku. A my? Jak my wpływamy na świat? Nie zastanawiamy się nad tym często. A może warto? Kupując nową parę dżinsów, napój gazowany, rower, jadąc na wakacje do egzotycznych krajów, czy głosując w wyborach wpływamy na życie ludzi na innych kontynentach. Nie jesteśmy już tylko obywatelami Polski, Niemiec, Argentyny czy Ugandy. Jesteśmy obywatelami świata, globalnymi obywatelami. Ale czy jesteśmy tego świadomi? I czy świadomi są tego młodzi ludzie?

Przekazywanie wiedzy o nowych zjawiskach, kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia i odpowiedzialności za otaczający świat to wyzwania stojące dziś przed nauczycielkami i nauczycielami. Szkoła powinna przygotowywać młodych ludzi do życia w nowoczesnym, globalnym społeczeństwie. W realizacji tego celu pomaga edukacja globalna.

Edukacja globalna odkrywa i tłumaczy złożoność otaczającej nas rzeczywistości. Poruszając zagadnienia w aspekcie globalnym, jednocześnie pokazuje ich lokalny wymiar. Kształtuje umiejętność krytycznego myślenia i refleksji, dzięki czemu uczniowie i uczennice zyskują poczucie współodpowiedzialności za świat.

Dzięki edukacji globalnej młodzi ludzie:

- ▶ mogą zrozumieć zależności łączące ludzi na całym świecie, w szczególności zależności między globalną Północą a globalnym Południem,
- ▶ rozwijają poczucie empatii, poznają praktyczne znaczenie tolerancji i szacunku dla drugiego człowieka,
- ▶ zyskują umiejętności niezbędne do podejmowania wspólnych działań promujących wartości, które sami uznają za ważne.

DEFINICJA

Nie istnieje jedna obowiązująca i powszechnie stosowana definicja edukacji globalnej.

Jedną z najbardziej popularnych proponuje Centrum Północ – Południe, działające przy Radzie Europy:

Edukacja globalna to edukacja, która otwiera oczy i umysły ludzi na rzeczywistość, uświadamia potrzebę stworzenia świata, w którym będzie więcej sprawiedliwości, równości i będą przestrzegane prawa człowieka.

Ta i inne stosowane definicje kładą nacisk na kształtowanie świadomości i odpowiedzialności za otaczający nas świat, niezgody na niesprawiedliwość oraz promowanie aktywnego udziału w rozwiązywaniu istniejących problemów.

WARTOŚCI, WIEDZA, UMIEJĘTNOŚCI, POSTAWY

Edukacja globalna opiera się na czterech filarach:

- ▶ wartościach, które leżą u podstaw koncepcji globalnego obywatela
- ▶ wiedzy, która jest niezbędna do zrozumienia współczesnego świata
- ▶ umiejętnościach, które pozwalają korzystać w praktyce ze zdobytej wiedzy
- ▶ postawach, które zapewniają trwałość oddziaływania i realizację koncepcji globalnego obywatela

WARTOŚCI	WIEDZA	UMIEJĘTNOŚCI	POSTAWY
– odpowiedzialność	– zagadnienie globalizacji i istota współzależności globalnych	– krytyczne myślenie	– poczucie własnej wartości oraz świadomość swojego miejsca i roli w świecie
– sprawiedliwość	– wiedza o różnorodności	– formułowanie własnego stanowiska w odniesieniu do zagadnień globalnych	– empatia
– szacunek dla innych ludzi	– idea sprawiedliwości społecznej i równości wszystkich ludzi	– podejmowanie działań na rzecz równości i sprawiedliwości społecznej,	– przekonanie o wadze sprawiedliwości społecznej i zaangażowanie w jej promowanie
– prawa człowieka	– mechanizmy konfliktowe i konieczność utrzymania pokoju	– szacunek dla innych ludzi i rzeczy	– tolerancja w stosunku do innych kultur
– partnerstwo	– koncepcja zrównoważonego rozwoju	– współpraca w grupie i rozwiązywanie konfliktów	– troska o środowisko naturalne oraz przekonanie do idei zrównoważonego rozwoju
– zaangażowanie			– przekonanie o możliwości osobistego wpływu na współczesny świat

TEMATY EDUKACJI GLOBALNEJ

Tematyka podejmowana w ramach edukacji globalnej jest bardzo szeroka i różnorodna. Nie sposób wymienić wszystkich zagadnień, na które warto zwrócić uwagę. To tylko kilka przykładów: **migracje, zmiany klimatu, prawa człowieka, zrównoważony rozwój, wspieranie rozwoju krajów Południa, dostęp do edukacji, kolonializm, ubóstwo, konflikty i pokój, konsumpcja, handel, żywność i jej pochodzenie.**

CZYM JEST, A CZYM NIE JEST EDUKACJA GLOBALNA?

EDUKACJA GLOBALNA JEST

- sposobem przedstawiania treści, które obecne są w innych dziedzinach wiedzy (np. historii, geografii, ekonomii, wiedzy o społeczeństwie)
- zadawaniem pytań o kształt współczesnego świata i zachodzących w nim procesów
- rozwojem umiejętności krytycznego myślenia, poczucia odpowiedzialności i współodpowiedzialności za kształt współczesnego świata
- wyposażaniem w wiedzę, umiejętności i wartości potrzebne, aby być świadomym obywatelem
- łączeniem spraw globalnych z naszym codziennym życiem
- pokazywaniem zależności między życiem ludzi w krajach Północy i Południa

EDUKACJA GLOBALNA NIE JEST

- nowym, dodatkowym przedmiotem, który należałoby dodać do programu nauczania
- omawianiem tematów zbyt trudnych do zrozumienia przez uczniów
- mówieniem uczniom co mają myśleć i robić
- podawaniem prostych rozwiązań na złożone problemy
- mówieniem o problemach krajów globalnego Południa
- analizowaniem problemów bez osobistego zaangażowania w ich rozwiązywanie
- przytaczaniem statystyk i mnożeniem wiedzy faktograficznej

EDUKACJA GLOBALNA W SZKOLE

Wprowadzenie tematyki globalnej do programu nauczania nie musi być wcale trudne. Dowodzą tego przykłady z coraz większej liczby szkół w Polsce, które realizują edukację globalną w ramach zajęć przedmiotowych, zajęć pozalekcyjnych oraz projektów edukacyjnych.

LEKCJA

Temat zajęć: Zmiany klimatu

Cele zajęć: uczniowie i uczennice znają przyczyny zachodzących współcześnie zmian klimatu i oceniają działania podejmowane w skali globalnej i regionalnej zapobiegające temu zjawisku

ZAJĘCIA POZALEKCYJNE

Temat zajęć: Uchodźcy klimatyczni

Cele zajęć: uczniowie i uczennice znają skutki zmian klimatu dla życia ludzi w krajach Południa

SZKOLNY PROJEKT EDUKACYJNY

Temat projektu: Nie zmieniaj klimatu!

Cele projektu: społeczność szkolna jest świadoma swojego wpływu na zachodzące współcześnie zmiany klimatu oraz aktywnie działa na rzecz zapobiegania im wprowadzając zmiany w swoim stylu życia

W GLOBALNEJ SIECI

Zmiany klimatu powodowane nadmierną emisją CO₂ są najbardziej odczuwalne wokół równika, ale to kraje globalnej Północy emitują najwięcej CO₂. W Unii Europejskiej produkuje się aż 8,3 tony CO₂ na osobę na rok, w Kenii tylko ok. 300 kg.

Od 2004 roku prawie 2 mln Polaków wyjechało do Wielkiej Brytanii. W tym samym czasie w Unii Europejskiej przebywało 30 mln imigrantów z państw afrykańskich.

Dzięki prowadzonym przez Amnesty International ogólnosięciowym akcjom wysyłania listów – apeli w obronie osób, których podstawowe prawa człowieka są łamane lub życie jest zagrożone, udało się przez ostatnie 30 lat uratować 16 600 osób.

Na świecie co roku produkuje się od 20 do 50 mln ton elektronicznych śmieci. Większość z nich w Europie i USA – duża ich część nielegalnie trafia do Chin, Indii, Pakistanu, Nigerii i Ghany.

Do produkcji telefonu komórkowego potrzebnych jest 30 metali. Większość z nich pochodzi z Demokratycznej Republiki Kongo, Zambii, Chile, Rosji, Indonezji, Chin, RPA.

W 2007 roku na produkty ze znakiem sprawiedliwego handlu (Fairtrade) – m.in. kawę, herbatę, czekoladę i banany - mieszkańcy globalnej Północy wydali 2,3 miliarda euro. Skorzystało na tym 1,5 miliona drobnych rolników i pracowników plantacji oraz ich rodziny, czyli w sumie ponad 7,5 miliona ludzi z globalnego Południa.

W luksusowych hotelach na Zanzibarze (Tanzania) turysta zużywa nawet do 2000 litrów wody dziennie. To kilkanaście razy więcej niż przeciętny mieszkaniec Tanzanii, gdzie dostęp do bezpiecznych źródeł wody ma 55% społeczeństwa, a do urządzeń sanitarnych jedynie 33%.

Jesteśmy połączeni globalną siecią powiązań:

społecznych, ekonomicznych, politycznych, kulturalnych i środowiskowych. Zależymy od siebie nawzajem i warto zdawać sobie z tego sprawę. Od naszych działań i codziennych decyzji – konsumenckich i obywatelskich – zależy dobrobyt, pokój, przestrzeganie praw człowieka oraz stan środowiska naturalnego.

DLACZEGO WARTO?

Duża ilość obowiązkowych treści i zagadnień w programach nauczania sprawia, że znalezienie czasu na wprowadzenie do polskich szkół edukacji globalnej może wydawać się trudne. Istnieją jednak ważne argumenty przemawiające za tym, że warto to zrobić:

1. Świat stał się w ostatnich latach znacznie mniejszy. Każdy z nas – zarówno młodzież, jak i dorośli – swoimi codziennymi wyborami wpływa na losy ludzi w innych miejscach globu. Jako konsumenci i obywatele staliśmy się uczestnikami skomplikowanych procesów. **Aby w sposób świadomy funkcjonować w globalnym społeczeństwie, uczenice i uczniowie muszą być świadomi istnienia współzależności**, a szkoła ma w tym zakresie do odegrania kluczową rolę.
2. Edukacja globalna to nie tylko nowe treści, ale także charakterystyczne formy i podejście do edukacji. Dzięki orientacji na otwartą wymianę poglądów i zaangażowanie uczniów **edukacja globalna sprzyja kształtowaniu kompetencji kluczowych**, w szczególności widzeniu swoich działań w szerszym kontekście, argumentowaniu własnych poglądów, umiejętności współpracy z innymi i twórczego zastosowania zdobywanych informacji.
3. Lekcje i inne działania edukacyjne prowadzone w całej Polsce każdorazowo udowadniają, że **uczenice i uczniowie interesują się tematyką globalną**. Zajęcia szkolne dotyczące migracji, konsumpcji, zmian klimatu dają im możliwość gruntownego poznania i zrozumienia tematów znanych z mediów. Nowa tematyka zajęć często umożliwia uaktywnienie osób wcześniej mniej aktywnych.
4. Wprowadzana obecnie do polskich szkół **nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego włącza do obowiązkowych zajęć w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych tematykę globalną**. Podstawa programowa obowiązuje nauczycielki i nauczycieli do uwzględniania perspektywy globalnej na zajęciach z geografii, historii, wiedzy o społeczeństwie, podstaw przedsiębiorczości i jednocześnie umożliwia realizację podobnych treści na lekcjach języka polskiego, języków obcych, etyki.

POMYSŁY

Zagadnienia, które można omawiać w ramach edukacji globalnej, nie stanowią dodatkowego materiału w programie nauczania. Poniżej przedstawiamy pomysły na lekcje wpisujące się w nową podstawę programową i jednocześnie uwzględniające perspektywę globalną.

JĘZYK POLSKI

Omawiając obraz „Upadek Ikara” Petera Bruegela i wiersz „Prawa i obowiązki” Tadeusza Różewicza zachęć uczniów i uczennice do dyskusji na temat stosunku mieszkańców Europy do problemu migracji.

SZTUKA/PLASTYKA

W ramach zajęć dotyczących sztuki użytkowej poszukaj razem z uczniami i uczennicami przykładów wykorzystywania motywów afrykańskich, azjatyckich lub latynoamerykańskich. Zastanówcie się, jakie elementy są najbardziej popularne i jaki ma to wpływ na nasze postrzeganie tych regionów.

JĘZYK OBCY

Razem z uczniami i uczennicami przygotujcie przedstawienie teatralne, które będzie poruszało zagadnienie odpowiedzialnej konsumpcji. Będzie to dla nich doskonała motywacja do tego, by poszukać na obcojęzycznych stronach internetowych informacji na ten temat.

HISTORIA

Zorganizujcie w szkole debatę na temat konsekwencji kolonializmu. Podziel uczniów i uczennice na grupy regionalne i poproś każdą z nich o przedstawienie perspektywy jednego kontynentu. Dyskusję podsumujcie w formie plakatów, które będą służyły za pomoce dydaktyczne dla innych klas.

GEOGRAFIA

Razem z uczniami i uczennicami zidentyfikujcie na Ziemi obszary o niedoborze słodkiej wody, zastanówcie się, jakie ma to konsekwencje dla zamieszkujących je ludzi. Następnie oszacujcie własne dzienne zużycie wody i postarajcie się je zmniejszyć na stałe o 10%.

WIEDZA O SPOŁECZEŃSTWIE

Poproś uczniów i uczennice o znalezienie w domach jak największej liczby przedmiotów związanych z innymi regionami świata. Wspólnie przygotujcie mapę, na której zaznaczycie współzależności oraz wymianę dóbr i idei pomiędzy regionami świata. Zachęć uczniów i uczennice do zdobycia większej ilości informacji na temat poszczególnych zależności.

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Zachęć uczniów i uczennice do przygotowania prezentacji dotyczącej sprawiedliwego handlu jako przykładu etycznego biznesu. Następnie zorganizujcie debatę na temat: „Czy handel międzynarodowy może być etyczny?”

EDUKACJA GLOBALNA W PRAKTYCE

Przykłady działań zrealizowanych przez polskie szkoły

ŚWIADOMA KONSUMPCJA

Uczennice i uczniowie z Warszawy postanowili promować świadomą konsumpcję po hasłem „Inicjatywa 3R – reduce, reuse, recycle”. Zaprosili do współpracy kawiarnię i przedstawicieli kilku organizacji. Zorganizowali serię krótkich warsztatów dotyczących sprawiedliwego handlu, konsumpcji i zmian klimatu. Dla gości przygotowali śniadanie w kawiarni promujące fair trade, wymieniając ubrań i sprzedaż rękodzieła. W czasie weekendowej akcji odbyła się też projekcja filmu oraz debata.

Zespół Społecznych Szkół Ogólnokształcących „Bednarska” w Warszawie / Projekt realizowany przy wsparciu Grupy eFTE Warszawa

WALKA Z UBÓSTWEM

Głównym tematem działań zorganizowanych w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej przez Gimnazjum nr 4 i Gimnazjum nr 15 w Sosnowcu była walka z ubóstwem na świecie. Uczennice i uczniowie wzięli udział w zajęciach na temat Milenijnych Celów Rozwoju, a następnie zorganizowali happening, do którego włączyło się 6 przedszkoli, 5 szkół i władze miasta. Uczestnicy happeningu – ok. 1 500 osób – samodzielnie wykonali i założyli białe bransoletki – światowy symbol walki z ubóstwem. Młodzież rozdawała też na ulicach ulotki z informacjami zdobytymi w szkole i wyszukanyymi w Internecie.

Gimnazjum nr 4 i Gimnazjum nr 15 w Sosnowcu / Projekt realizowany przy wsparciu Polskiej Akcji Humanitarnej

WSIADAMY NA ROWERY

Uczennice i uczniowie z Katolickiego Liceum Ogólnokształcącego SPSK po obejrzeniu filmu pokazującego problemy z dostępem do wody i poznaniu wyzwań związanych ze zmianami klimatu postanowili zachęcić mieszkańców Wielunia do przesiadania się na rowery. Przygotowali małe reklamy, które umieścili na swoich jednośladach. Przeprowadzili również monitoring urzędów, instytucji i sklepów, którego rezultatem była lista obiektów, przed którymi brakowało stojaków na rowery. Przygotowali listy do urzędów i przekonali właścicieli prywatnych budynków do wprowadzenia udogodnień dla rowerzystów.

Katolickie Liceum Ogólnokształcące SPSK w Wieluniu / Projekt realizowany przy wsparciu Centrum Edukacji Obywatelskiej

DIALOG MIĘDZYKULTUROWY

W ramach obchodów Tygodnia Edukacji Globalnej w Jeleniej Górze uczennice i uczniowie zorganizowali debatę i warsztaty dotyczące dialogu międzykulturowego, stereotypów i uprzedzeń. Młodzież z dwóch jeleniogórskich szkół dyskutowała najpierw o relacjach między ludźmi różnych wyznań, a następnie poruszyła kwestię uprzedzeń ujawniających się na co dzień w ich lokalnej społeczności. W ramach projektu młodzi ludzie poprowadzili również warsztaty na temat międzykulturowości i stereotypów dla swoich koleżanek i kolegów.

II Liceum Ogólnokształcące w Jeleniej Górze / Projekt realizowany przy wsparciu Centrum Inicjatyw UNESCO z Wrocławia

WODA I LAS

Uczennice i uczniowie w Bielsku Białej poznali konsekwencje braku zrównoważonego gospodarowania wodą na przykładzie Indii. Zauważyli, że podobny problem pojawił się w Beskidach. W XIX wieku bukowe i jaworowe lasy beskidzkie zostały prawie zupełnie wycięte, by zasilić powstające huty. Obecnie przeważające w Beskidach lasy świerkowe umierają. Deficyt drzew odpowiada za obniżenie się poziomu wód gruntowych i przyspieszenie spływu wód opadowych. Młodzi ludzie przygotowali plakaty informacyjne, wystawę, sprawdzili swój ślad ekologiczny i zorganizowali warsztaty dla swoich rówieśników.

Zespół Szkół Technicznych i Handlowych w Bielsku Białej / Projekt realizowany przy wsparciu Centrum Edukacji Obywatelskiej

PRAWA KOBIEŃ - PRAWA CZŁOWIEKA

Obchodząc Dzień Kobiet uczniowie i uczennice szkoły w Lesznie zajęli się tematyką praw kobiet i ich przestrzegania na świecie. Obejrzeni film pokazujący sytuację Kurdylek, zainspirowani nim przygotowali petycję w obronie uwięzionej Iranki i w formie debaty oksfordzkiej dyskutowali o dyskryminacji kobiet w Polsce. Akcją w liceum w Lesznie zakończył happening, dzięki któremu informacje można było przekazać innym uczniom.

II Liceum Ogólnokształcące w Lesznie / Projekt realizowany przy wsparciu Amnesty International Polska

SPRAWIEDLIWY HANDEL

Uczniowie i uczennice z Gimnazjum w Gorzycach postanowili wypromować w swojej miejscowości ideę sprawiedliwego handlu. Przytowadzili kampanię informacyjną w szkole, zachęcali przedstawicieli samorządu lokalnego do wprowadzenia produktów sprawiedliwego handlu do urzędów i uzyskali zgodę właściciela prywatnej linii autobusowej na zamieszczenie w pojazdach plakatów informacyjnych. Dzięki ich inicjatywie dwie kawiarnie w Gorzycach wykazały zainteresowanie włączeniem do swojej oferty produktów pochodzących ze sprawiedliwego handlu.

Gimnazjum w Gorzycach / Projekt realizowany przy wsparciu Polskiej Akcji Humanitarnej

WARSZTATY UCZNIOWSKIE

Gimnazjaliści z Zespołu Szkół nr 1 w Trzebnicy zmotywowani do działania filmem „Przeznaczone do burdelu” postanowili zorganizować warsztaty dla koleżanek i kolegów dotyczące sytuacji dzieci na świecie. „Ten film zaszczerpił we mnie poczucie obowiązku, żeby coś zrobić.” Uczniowie i uczennice uznali, że kluczowa jest dyskusja i możliwość wyrażenia własnego zdania, dlatego zorganizowali też spotkania w szkole podstawowej w swoim mieście. Ich głównym tematem były prawa dzieci

Powiatowy Zespół Szkół nr 1 w Trzebnicy / Projekt realizowany przy wsparciu Centrum Edukacji Obywatelskiej

Więcej informacji na temat edukacji globalnej możesz odnaleźć wchodząc na stronę:

WWW.TEG.EDU.PL

Nauczycielki i nauczycieli podejmujących w swojej pracy tematykę globalną oraz zainteresowanych tymi zagadnieniami uczniów i uczennice wspiera wiele polskich organizacji pozarządowych. Wśród nich między innymi:

Polska Akcja Humanitarna – www.pah.org.pl
Centrum Edukacji Obywatelskiej – www.ceo.org.pl
Salezjański Wolontariat Misyjny „Młodzi Światu” – www.swm.pl
Grupa eFTE Warszawa – www.efte.org
Centrum Inicjatyw UNESCO – www.unescocentre.pl
Amnesty International – www.amnesty.org.pl
Arabia.pl – www.arabia.pl
Fundacja Partners Polska – www.fpp.org.pl
Fundacja Edukacji Międzykulturowej – www.miedzykulturowa.org.pl
Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej – www.pcpm.org.pl
Fundacja Human Project – www.fhp.org.pl
Centrum Współpracy Rozwojowej – www.cwr.org.pl
Instytut Globalnej Odpowiedzialności – www.igo.org.pl
Polska Zielona Sieć – www.zielonasiec.pl